

ELHAGYOTT EPERFÁK

Kocsisaroglyából, vonat ablakából, vagy újabban autóból, valahogy mindig csak visszanéztem rájuk, mindig elhagytam őket, de meg sosem váltam tőlük. Ők sem hagytak el engem. Miattam gyökeresedtek és lombosodtak, hogy karjukba vegyék cingár kölyöktestemet és elrejtse az afrikai izzású táj rettenete elől. Miattam érlelődött dúsan porbapottyanó gyümölcsük, hogy táplálhassanak akkor is, amikor anyám száraz karja az utolsó karéj kenyeret is szétszította már közöttünk. Sosem köszöntem meg nekik. (Apám nem tanított hálálkodásra. Neki sem tudtam soha semmit se megköszönni.) Miattam hagyták, hogy a kövesutak novemberi ködében lombos árnyalakok többől lemessék görcsös jó karjaikat. Miattam csattogott törzsükön a fejsze és mart oldalukba napszámos kézben a jóféle fűrész. Miattam, didergő véznáságom miatt sertyogtak, parazsoltak és hamvadtak el anyám siratnivalón jámbor sparhetjának mindig lelógó, rossz ajtaja mögött. Miattam lobogtak és énekeltek az eperfalángok a télestegekben, amikor még nem villant láng, (csak a szemekben), amikor még nem kélt ének (csak a rothadt ablakfán cinélő szélben). Amikor még nem melegített senki és nem akart megváltani senki. Amikor még a magamé és az övéké voltam. Senki másé. Senki másé.

Amikor egy csipős koratavaszi reggelen csumaszedésből elmaradtam, hozzájuk menekültem, mert ők túléltek pipaszagú öregapámat, aki ötven esztendeig árnyékos számlolyuknál kalapálta csorba, inszaggató kaszáját. Hozzájuk menekültem ötévem rettegésével, a lázadásom kihívta felnőtt felelősségrevonás elől; hozzájuk mint betyár a nádashoz, hajdúk a sziklarengeteghez, disszidens az Egyesült Nemzetekhez. Sérthetetlen templom, diplomáciai képviselő, bújtató égi katakombá, zöld lombrengetek voltak. Azóta sem lettem önzetlenebb menedékre életemben. Tán nem is lelek. Soha. Soha.

Amikor a kövesutakon megbélyegzett gyermekeket, anyákat és apákat tereltek a tábor szöges drótkerítése felé, látták azok vonulását s megvetették gyökérlábukat, dacos szoborrá merevedtek, akár a kemény paraszti aratók ott benn a gabonatórában. S én megint csak lombjuk sűrűjéből fedeztem föl az első összefüggéseket és döbbenetes arányokat. Azt, egyszerűen, hogy másként villan a napfény a kasza élén s másként a föltűzött

csendőrszuronyon. Oktattak. Legjobb tanítóim voltak. Megtanítottak az első állásfoglalásra.

Amikor azon a füledt nyárdélutánon hajlongtak alattuk az eperszedő lányok, ők, az elnéző bölcs vénék hagyták, hogy gallyaikról belessek blúzuk párárs melegébe és verdesse kén, reszkettessen láz. De felhozták hozzám az epresvödörök józanító sirását is, a dragacskerekek esténkbenyiláló, panaszos nyikorgását s az ereszlábú asszonyok feloldozó sóhajait. Nem hagytak hát magamra, nem hagytak elmerülni a szenvedélyes paraszti nyár párárs poklában. Mert nem tilalomfák, hanem az élet fái voltak. Eperfák. Villámszaggatta, útszéli, jó öreg eperfák. Akik többet tudtak rólam már akkor, mint szigorú apám, imádságra oktató szelíd anyám, gyóntató papom és tanítóim együttvéve. Mert csupán nekik nem tartoztam felelősséggel. Mindenki másnak. Mindenki másnak.

Hegyükből néztem be először a látóhatárt, s figyeltem meg az örök mozgás törvényeit: a felhők visszavonhatatlan vonulását, s kalász kenyérré érlelődését, a dolgos hazaballagások paraszti lábdobbanásainak nyugalmát.

Húsz hosszú esztendő múltán a vrsicsi magaslatról sem fogott át többé a pillantásom.

De eperfáim tűnt felhőinek nyugalmát ekkor már hasztalan kerestem. Vrsics felett a nagybetűs Rettegés lovagolt e tarajos felhők hátán, arcát nem láttam, csak titkos sugárzásait és Bikini pálmáinak jajongását, üzenetét fogtam fel, melyet magukkal hoztak valahonnan bölcsőjük, az óceán fölül.

S az én jó öreg eperfáim egyszerre messzinek, fájón bizonytalan örszemeknek tűntek. Bizonytalannak, képletes menedékeknek, mint esőkabátom, melybe hiába csavartam be ibolyántúli sugarakért szűkülő, ványadt testemet. Ismeretlen, tehetetlen düh járt át. Nem az, amit apám rákroncsolta holtteste fölött éreztem; nem az, amit valaha a háború idején egy részeg odesszai katona pisztolycsöve szűrt be oldalamba; sem az, amit kisfiam láztól szenvedő teste fölött szenvedtem át végetnemérő éjszakákon...

Újfajta döbbenet volt ez.

S keresni kezdtem régi nyugalmam.

Az eperfák fiának kalácsszín nyugalmát.

Azt hittem, hogy az egészét csak a hegyek számomra ismeretlen világa, a megváltozott atmoszféra s a megzavart sejtek gonosz játéka okozza.

A lyublyanai motoros vonat táltosként röpitet haza. Agyamban egy iszonyú sejtelemmel. Hogy otthon sem lelem már régi nyugalmam. Csak a poros utak lustán sorakozó eperfáit.

Idő és tér egybefolyt előttem s mögöttem. Most meglessem régi világom! Az eperfákat, a dűlőutakat, s számonkérem tőle a hűségem, az odaadásom. Ezuttal nem símogató, hanem mindent átfésülő szándék röpitett.

Bezdántól Bela-Crkváiig.

Iszonyatos volt a száguldásunk.

Mint aki ketrecből, bűvös körből szabadul

A fürge kis Jeep mindent elhagyott:

pipacskoszorús kilométerköveket,

moho: mezsgyekaróka:

lövédékszaggatta, rozsdás tornyokat,

elfáradt kerékpárosokat,

alkonyatba cammogó szekereket,

nyögdécselő, reumás eperfákat.

Szaladt elhanyagolt betonúton és bukácsolt kátyús kövesen, nyári úton, dülőúton, átvágott a Terázija neonfényes esti elíziumán és a délbánati homokbuckák kosavával síró, vigasztalan tájain. Lapuló falvak egyetlen, magánytól kongó utcáján.

Az eperfák utamon elmosódtak.

De nem tudtam ujjongani.

A Jeep gumin táncoló, gonosz kis Arlekinója ott vigyorgott megfeszült arcizmaim előtt: „Mitől menekülsz? Azt hiszed, elhagyhatod őket? Nézd, hogy sorakoznak, egybeolvadnak, fallal vesznek körül! Száguldasz? A sugárhajtású gép megkerüli a földet ennyi idő alatt, a londoni nagytőkés Capetown-ba repül egy üzletkötés feketekávéjára, s pontosan ennyi idő kell ahhoz is, hogy a gyilkos elhatározza magát a tetre, s a cseppkőbarlang homályában egy milliómod résszel növekedjék a cseppkő tífoka!...”

Nem hallgattam rá.

A leszámolást, a megnyugvást mélyebben kerestem.

Az elfáradásban.

Az eszmélő visszahullásban.

A száguldás szintézisében.

S felvillant előttem e táj egy nap pillanatkockáinak kaleidoszkópjában. Felvillant szegényen és zsirosan, elhagyatottan és fölfedezetlenül, ellentétesen. Leverten és álmodozón. Feltárulkozott, s én nem ültem már oda árokpartjára, eperfagyökereinek görcseire. Láttam már máskor is falvait, tertyedt városait, településeit, de ez most más volt. Hitelesebb és átfogóbb kép. A Lényeg víziója egy eszelős festő vásznán.

A vrsicsi döbbenet menedéke.

A szülőföldem.

A szülőföldem, melynek eperfás arányaitól el kellett válnom, hogy ki-méletlenebbül tekinthessem be. Mardosó döbbenettel bensőmben.

Egymástól kőhajításnyira fekvő falvakon robogtam át, és megcsapott az eseménytelenség, a mozdulatlanlanság hullaszaga, mely ott lapult a trágyarakások mélyén, a kihalt utcák porában, a „Na-ma”-boltok egyetlen címfeliratában a falvak közepén; ott volt marasztalón a templomtornyok fölperdült, de még szívós, monarchiabeli bádogtetőjén, az egykor kaszárnyalkek megálmodta iskolaépületek koporsós életteleniségében, a döngöltfalú,

nádtetős házikók léleknyomasztó leheletében, a vakolatlan, meszeletlen telepeslakások tanganyikái piszkában.

És kérdeztem, és tetemrehívtam:

Egymástól kőhajításnyira alvó falvak emberei, összefoghatnak-e már benneteket a falutól-faluig ballagó eperfák? *S érzitek-e, hogy még mindig elválasztanak benneteket az avas erkölcsök és kopott imádságok, a más szokások és más akarások, a gyilkok, dáridók és virrasztások, a mélabús lovak és kántorok, a piros pünkösödök és lilaszín szvetiszávák, a zsebkendős fillérek és a bugyellárisos bankók, a más nóta, a más szitok és a másnaszú siralom.*

És érzitek-e, hogy az eperfák kontyán túl, az is mi vagyunk: csatornás álmaink, iparunk (a bontakozó és a megálmodott), mert mi csak mult és jelen vagyunk, s a nagy ellentétek letagadhatatlan valóságából csirázik ki majd a jövőnk. Sérelmek és jogok szótlán hordozói vagyunk, önteltségünk és kishitűségünk rabjai, provinciális félszepségünk törzkönyvezetlen rokkantjai. Én elindultam a vrsicsi ormokról, átszeltem ezt a vajdasági átlót, mely egy ismeretlen gyermekköltőnk szerint egyenlőtlen háromszög templom — gyár — iskola háromsögeit fogja még mindig egybe; átszeltem ezt az átlót, hogy ott, a belackvai utcák milleneumi hangulatában, a Kárpátok odaszürkellő közelségében megsejtssem elmaradottságunkat. Az eperfák világának átkos, hamis nosztalgiáját.

Verseim szomorúságának nyitját.

Az én halálraítélt, marasztaló, drága eperfáim végét, pusztulását.

Emberek, adjatok fejszét a kezembe! ...

